

ali ker je danes znanost na zelo visoki stopnji in tudi tehnika lahko realizira znanstvene pridobitve.

Pri analizi stila in kompozicije ugotovimo, da je novica kratka in jedrnata, včasih je treba zamenjati nekatere besede z drugimi, ki imajo natančnejši pomen in učenci se pri tem vadijo v kritičnem ocenjevanju novinarskega jezika in sloga. Jedrnati tekst skušajo tudi skrajšati, npr. z datumom, s kraticami, ugotovijo pa, da je to le krajšanje besed ne pa teksta. V pripovedovanju dogodek po svoje komentirajo in ugotovijo, da to ni več novica, marveč reportaža, potopis itd., v katerem je, podobno kakor med opisom in orisom, tudi piščev osebni odnos do vsebine.

Branje časopisnih člankov in podobnih tekstov bo logično, ker je njihov namen predvsem informativen. Mnogi odklanjajo dnevni tisk pri pouku, češ da kvari jezik, a prav danes, ko se oblikuje posebna varianta jezika, jezik dnevnega tiska, tega ne smemo prezreti, pač pa ga izkoristimo v vzgojne in izobrazbene namene, ker je njegov vpliv vsak dan večji in ker vedno več ljudi bere časopise. Obenem ko budimo zanimanje učencev za informativno branje, jih pa tudi usposabljammo za aktiven odnos do tiskane besede.

Seznam vrst tekstov v učnem načrtu je dovolj pester in uspešno lahko usmerjamo obravnavo le-teh zdaj bolj v literarno-vzgojno, zdaj v jezikovno ali pa splošno-izobrazbeno smer, jo poenostavljamo in dopolnjujemo. Če upoštevamo samo raznolikost tekstov osnovnošolskega programa in možnosti, s katerimi učencem posamezne tekste tudi približamo, pouk ne bo nikoli dolgočasen. Med učenci in učiteljem bo živ stik, razlaga umetniškega dela ali informativnega tiska pa ima svojo vrednost le v toliki meri, kolikor prispeva k razumevanju ob sodelovanju celotnega razreda.

Franc Jakopin

RUSKI PRAVOPIS NA RAZPOTJU

Zgodovina ruskega pravopisa se začenja z vpeljavo cirilske azbuke pri vzhodnih Slovanih. Sestav črk, ki so nastale v neposredni zvezi z glagolico, je bil prirojen grafični upodobitvi južnoslovanskega jezikovnega tipa, zato je bilo nujno, da se je ta sistem prilagodil vzhodnoslovanskim glasovom in njihovim medsebojnim odnosom. Brez poznavanja globokih sprememb v staroruskem konzonatizmu in vokalizmu ni mogoče razumeti nekaterih temeljnih pravopisnih načel, ki so se uveljavila v stalnem stiku z razvojem žive jezikovne materije; enako ne bi mogli mimo mogočne cerkvenoslovanske pisne tradicije, ki je s fetišizacijo črke gojila že napol mrtvi južnoslovanski literarni jezik in si prizadevala, da bi ga ubranila pred navalom domačega jezikovnega elementa. Vzporedno se je za necerkvene potrebe uporabljal domači jezik, ki so ga pisali po istih pravopisnih normah, veljavnih za cerkvenoslovansščino.

V skopih obrisih preglejmo začetke ruskega pravopisa in njegov razvoj do danes.

Medtem ko so bili v steksl. mehki samo produkti praslovanskih palatalizacij (*l, r, n, č, ž, š, št, c, dz, s, žd in dž*)¹ in *j*, se v ruščini konzonanti zelo zgodaj, še pred onemitvijo polglasnikov, polarizirajo v mehke in trde,² izven parov pa ostanejo *ž, š, šč, č* in *c*, od katerih so otrdeli *ž, š* in do konca 14. stol. še *c*; *č* in *šč* pa sta ostala mehka. Dolgo so stali ločeno tudi velari *k, g* in *h*; *j* ostane med mehkiimi.

Sledovi teh velikih glasovnih premikov so se morali pokazati tudi v pisavi; obenem se je v staroruski dobi občutno zmanjšalo število samoglasniških fonemov, zato so se nekateri grafični znaki zanje lahko uporabili za označevanje novih konzonantnih razmerij (znak za nosni e -A- se je npr. preoblikoval v poznejši znak я, ki pomeni *a* za mehkiimi konzonanti ali *ja* za vokali in na začetku besede). Z grškimi besedami so sprejemali tudi nekatere črke, ki so se kmalu izkazale za odvečne, tako npr. Φ in fita za konzonant f — v grščini sta to dva znaka, *ph* in *th*, za dva konzonanta — (Филозоф : Аѳанасіиѣ, Аѳины, Ѳома) ali črko *v*, ki je lahko označevala *i* in *v* (Мвро, Свроа, евангеліе). Ko je izgubil glasovno vrednost, je postal nepotreben tudi ъ.

Odkar je dobila na začetku 18. stoletja najpomembnejše mesto tiskana knjiga in se je z uvedbo graždанице, leta 1708 po latinici preoblikovane stare cirilske pisave, posvetna knjiga tudi na zunaj ločila od cerkvene in je osrednje mesto v javnem življenju prevzel ruski jezik, so se pravopisna vprašanja pojavila dokaj živeje in ostreje kot nekoč. S Petrovo dobo je začela ruščina sprejemati toliko novih pojmov in besed, da jih je komaj utegnila za silo asimilirati; morali pa so jih tudi zapisati. Izcimile so se dveh vrst težave: kako zapisati govorno in kako izgovoriti zapisano. Iz tega stoletja so znana zlasti pravopisna prizadevanja Tredjakovskega, Lomonosova, Sumarokova in Karamzina; zasledimo tudi že hude črkarske boje med Tredjakovskim in Lomonosovom. Prvi je težil k temu, da bi pisavo čimbolj približal govornemu jeziku, medtem ko se je Lomonosov bolj nagibal k zmernemu spreminjanju tradicije.

Takrat je tudi čedalje glasneje sililo v ospredje vprašanje, kako označevati o za mehkiimi konzonanti. Jezikovni pojav prevoja naglašene *e* v *o* se je sicer razvil že v staroruski dobi, vendar si je s težavo utiral pot v zapise; neodložljivo pa je to vprašanje postalo šele v 18. stoletju, ko pismeni jezik ni mogel več mimo govora. Tako je bil v času Tredjakovskega vpeljan znak *iô* (иѳіошь), ki pa še je uporabljal precèj nedosledno, ker je o-jevski izgovor le počasi zmagoval v govoru višjih plasti; ker je bil zaradi podobnosti z *ю* tudi grafično neroden, ga je Karamzin zamenjal z *ѳ*, ki še do danes ni obvezno vpeljan v tisk. Zaradi manjkajočega znaka za *o*, ki sledi mehkim soglasnikom, ima pravopis še danes težave s pisavo tujk, v katerih nastopa ta zveza. Tako se je npr. beseda батальон, ki je bila prvič zabeležena leta 1702³, do danes ohranila v tej pisavi, čeprav izraža pisava баталѳн popolnoma isto. Samo sporadično uporabo tega znaka (*ѳ*) razumemo, če upoštevamo, da je v knjižnem izgovoru šele sredi 19. stoletja popolnoma prodrla izgovorjava čort in n'es'oš.⁴

Predvsem zaradi tujk je bilo treba v 18. stol. vsaj za silo rešiti tudi vprašanje »čistega in prejetiranega e«. Prej so pogosto pisali tudi этот, этакий in podobne redke domače besede z znakom za prejetirani *e* (етот, етакій); toda s sprejetjem tujk je bilo treba to dvoje razmejiti vsaj na začetku besede in po vokalih. Obrnjeni *e* (ѳ), ki je moral biti znan že v 17. stoletju,⁵ se je sicer začel uveljavljati

¹ R. Nahtigal, Slovanski jeziki, Ljubljana 1952, Str. 40

² V. V. Ivanov, Istoričeskaja grammatika russkogo jazyka, Moskva 1964, Str. 248—258

³ M. Vasmer, Russisches etymologisches Wörterbuch I, Heidelberg 1953

⁴ G. O. Vinokur, Izbrannye raboty po russkomu jazyku, Moskva 1959, Str. 162—207

⁵ Ja. K. Grot, Spornye voprosy russkogo pravopisanija ot Petra Velikogo donyne, Sanktpeterburg 1876, Str. 313—316

takoj po uvedbi graždanice, vendar so ga skoraj vsi pravopisci preganjali, češ da je nepotreben; v resnici pa je bil nujen in se je tudi obdržal.

Že v 18. stol. večkrat srečamo vprašanje resnično odvečnih črk; mednje štejemo jat (ѣ), jor (ѡ), fito (ѣ), v in i. Lomonosov in drugi so jatu še pripisovali realno razlikovalno vrednost (ѣ : e), zato seveda nikomur ni prišlo na misel, da bi ga vrgel iz abecede. V 19. stoletju so jat po vrednosti praktično že vsi izenačevali z e,⁶ čeprav so ga po tradiciji ohranjali in so celo ocenjevali pismenost po obvladanjju vseh korenov in končnic z jatom. Jora (ѡ) na koncu besede za trdimi soglasniki posamezniki sicer niso več pisali, a se je uradno obdržal do porevolucijske reforme.

Najpomembnejši avtor, ki se je v šestdesetih letih preteklega stoletja z vso resnostjo lotil pravopisnih vprašanj, je bil Ja. K. Grot. V svoji knjigi, ki je doživela tri izdaje,⁷ je zbral in pretresel vse dotedanje pravopisne navade, vendar iz tega svojega dela ni zmožgel izluščiti prečiščenega sistema, čeprav je svoje ugotovitve strnil v priročniku,⁸ ki je do leta 1900 doživel kar dvajset izdaj. Šolski učbeniki so se po priporočilu ministrstva večinoma ravnali po Grotu, toda do obveznega enotnega pravopisa še zmeraj ni prišlo. Seveda takšno stanje ni pripomoglo k uspešnemu opismenjevanju novih, številnejših rodov.

Ponovno so bila pravopisna vprašanja sprožena leta 1901 v Moskovskem pedagoškem društvu. Tri leta po tistem je bila pri Akademiji znanosti ustanovljena najprej širša komisija, pozneje še podkomisija, ki je imela nalogo, da poenoti in izpopolni pravopis; v teh komisijah so sodelovali takratni vidni rusisti in slavisti: Baudouin de Courtenay, Budde, Bulič, Korš, Pypin, Sobolevskij, Sakulin, Šahmatov, Fortunatov, Ščerba in drugi. Šele po trinajstih letih, takoj po Oktobrski revoluciji, je zaživela pravopisna reforma, ki je odpravila odvečne znake in uredila pisavo pridevniških končnic in nekaterih predpon; ta reforma pa je uresničila samo najnujnejši del predlogov — kajti že takrat so začeli obravnavati nekatere predloge, ki še do danes niso bili ustrezno rešeni (pisava o za šumevci, ukinitev pisave z ѡ za šumevci ipd.).

Kakor se je knjižni jezik v desetletju po Oktobrski revoluciji bolj ali manj oddaljeval od starih norm, je tudi v pravopisu prišlo do številnejših primerov omahovanja. Spremembe, ki jih je prinesla reforma, so bile bolj grafične kot pravopisne, zato ni čudno, če so se konec dvajsetih let znova oglasile dotlej še neuresničene zahteve pravopisnih vprašanj, npr. pisava z ѡ za trdimi šumevci in с: шырокий, жыр ipd. Od takrat dalje so s presledki spet delovale pravopisne komisije; v tridesetih letih je treba omeniti najzaslužnejše člane Ušakova, Ščerbo in Obnorskega. Ta komisija je sestavila pravopisna pravila, ki naj bi dokončno zamenjala stare, grotovske norme. Po vojni so ta pravila večkrat izšla z dopolnitvami; vendar se je izkazalo, da je v njih še polno raznoglasja. Imenovana je bila nova pravopisna komisija, ki ji je načeloval V. V. Vinogradov in ki je leta 1956 po večletnem prizadevanju izdala izpopolnjena in poenotena pravila.⁹ Diskusija v strokovnih časopisih, ki se je odvijala pred izdajo novih pravil, je bila umirjena¹⁰; lingvisti so večinoma zagovarjali mnenje, da je treba veljavna pravopisna pravila samo uskladiti in da so nujni le neznatni popravki in poenotenja (nekoliko bolj

⁶ A. Vostokov, Russkaja grammatika. S.—Peterburg 1874.¹² Str. 183

⁷ Spornye voprosy . . . 1873, 1876, 1885

⁸ Russkoe pravopisanie

⁹ Pravila russkogo pravopisanija i punktuacii. Učpedgiz. 1956

¹⁰ Prim. sestavke o pravopisu v Russkij jazyk v škole, 1954

urejena pisava z *e* in *o* za šumevci, pisava и : ы v sestavljenih besedah — tipa предьдущий in безидейный po novem oba z ы).

Toda zatrte pravopisne strasti so se polegale samo za nekaj let. Spomladi leta 1962 je moskovski profesor A. I. Efimov s precēj zavzetim člankom¹¹ ponovno sprožil (doslej najbolj množično) pravopisno diskusijo. Strokovne revije in drugi časopisi dobivajo odtlej dalje na stotine prispevkov in pisem iz vse SZ in tujine; objavljajo predloge najširšega razpona, od najskrajneje novatorskih do najbolj tradicionalističnih. Dvomesečnik za ruski jezik¹² je od 3. številke letnika 1962 dalje v vsakem zvezku posvetil precej strani pravopisnim vprašanjem; ta rubrika¹³ je postala najbolj razgiban del omenjene strokovno-metodične revije. Prevladujejo prispevki učiteljev ruskega jezika na osnovnih in srednjih šolah, ki v duhu Efimova zahtevajo spremembe dosedanjih pravil; v člankih se najdejo tudi prav fantastične ideje o fonetičnem pravopisu ipd. Kot glavni argument za temeljito revizijo navajajo trditev, da je veljavni pravopis preveč zapleten, nadalje nedoslednosti, številne izjeme in izjem izjeme itd. Očitno je vse to postalo takšna zapreka uspešnemu razvoju pouka ruskega jezika, zlasti v zadnjih razredih osnovne šole, da že upada pismenost. Učenci in učitelji zapravijo preveč časa in energije za »guljenje« pravopisnih pravil, zaradi česar ponekod docela zanemarijo seznanjanje z ruskim izrazom ali utrjevanje in bogatenje knjižnega besedišča; praktična stilistika in jezikovna kultura se pa sploh še nista uveljavili v šolskem pouku. Iz prispevkov je mogoče razbrati, da vlada v nekaterih šolah čisti pravopisni teror, kjer se je ves pouk omejil na nastavljanje pravopisnih pasti in podobno. Šolarji po ulicah prepevajo najbolj nemogoče pravopisne kuplete (npr. Cygan na cypočkah cypljatom cы skazal, kot pravilo za primere, v katerih se za c-jem piše ы).

Sprva so precēj na redko prihajali tudi svarilni glasovi, med njimi članek S. G. Barhudarova¹⁴, ki sicer priznava pomanjkljivosti v obstoječem pravopisu, vendar meni, da bi se dalo vse zadovoljivo rešiti s treznim preudarkom; opozarja tudi, da pravopis ne more biti samemu sebi namen, temveč del jezikovnega pouka, in v najtanjših nadrobnostih ga je mogoče graditi le ob globljem poznavanju jezikovne strukture. Zato bi bilo nespametno, nadalje trdi Barhudarov, če bi zahtevali od enajst-, do trinajstletnega učenca, da v celoti razume pravila, polna leksike in gramatičnih pojmov, ki so na tej stopnji neosvojljivi. Iz tega se je rodilo sholastično učenje na pamet, medtem ko aplikacija pravil v praksi odpove. Potrebni je več let zavestnega ukvarjanja z jezikom, da se v mladem človeku ustvari popolnoma izdelan, dognan odnos med grafično podobo besede in njeno zvočno realizacijo. Še ob intelektualni zrelosti, ki pa je učenec v osnovni šoli še ni dosegel, dalje izvaja Barhudarov, je popolno obvladanje knjižnega jezika in pravopisa samo ideal, ki se mu lahko le bolj ali manj približujemo, kajti absolutno pismenih ljudi sploh ni.

Za splošno ozračje pravopisnega razpravljanja v prvem obdobju po Efimovu je značilen zaključek članka prof. Barhudarova: Ja horošo znaju, čto, vystupaja s takim prizyvom na stranicah pedagogičeskogo žurnala v nastojaščee vremja, kogda u mnogih učitelej sil'no razygralasy orfografičeskaja fantazija, ja stavlju sebja v očeny nevygodnoe položenie: ja mogu byt' obvinen v konservatizme, daže v reakcionnosti. No postupit' inache ne mog: eto bylo by licemeriem i pered svoej naučnoj sovest'ju, i pered našej učitel'skoj obščestvennost'ju.

¹¹ Krasnorečie i orfografija. Izvestija, 23. marca 1962

¹² Russkij jazyk v škole

¹³ Voprosy pravopisanija

¹⁴ S. G. Barhudarov, Ne lomka, a ulučšenie našego pisma. Russkij jazyk v škole, 1963, 1, str. 15—19

V tem razpoloženju je bila pri Inštitutu za ruski jezik Sovjetske akademije znanosti imenovana komisija, ki šteje 27 članov; poleg nekaterih znanih lingvistov, kakor so Avanesov, Barhudarov, Larin, Ožegov (zadnja dva umrla leta 1964), Reformatskij, Rozental, Šanskij in Šapiro, jo sestavljajo še pisatelja Lidin in Čukovskij, več učiteljev praktikov, pedagogov, psihologov in drugih. Predsednik komisije je akademik Vinogradov. Pretehtala in proučila je vse resne predloge v pisnih in tiskanih prispevkih; organizirala je široko mrežo raziskovalnega dela, ki je zlasti obravnavalo vpliv pisave na izgovor; proučevali so pravopisno prakso zadnjih desetletij, zlasti pa so ob najbogatejšem gradivu skrbno in s posebej usposobljenimi strokovnjaki analizirali in klasificirali pravopisne napake učencev, da bi se objektivno poučili o tem, kolikšna krivda za tako obilico napak zadene pravopisna pravila, in da bi ugotovili, kateri posegi bi res preprečili najpogostejše pravopisne spodrsrljaje. Seveda se komisija zaveda, da je sestav učencev silno heterogen tako po socialnem okolju kakor tudi po dialektični pripadnosti, kar močno vpliva na osvajanje za vse enake pisne podobe jezika. Vesoljno odrešujočega pravopisa zato ni mogoče sestaviti; vendar je mogoče doseči, da se iz šole ven dvigne raven pismenosti med ljudmi.

Člani komisije in njihovi sodelavci so svoje ugotovitve sproti objavljali v strokovnih revijah in samostojnih zbornikih¹⁵. Nekatera najtežja in najspornejša vprašanja je ločeno obravnavalo več avtorjev, tako npr. pisavo adverbov (skupaj ali narazen) in nikalnice *ne* (skupaj s sledečo besedo ali narazen).

Po dveh letih je komisija izdelala in sprejela predloge¹⁶ za izpopolnitev ruskega pravopisa. Ti predlogi so navajani skupaj z ustreznimi točkami pravopisnih pravil iz leta 1956, tako da so vse novosti opazne na prvi pogled; na koncu so dodana vprašanja, ki jih je komisija sicer obravnavala, a se ni odločila za to, da bi spremenila sedanje stanje. S Predlogi je komisija zaključila prvo fazo svojega dela, in že začela beležiti in zbirati odmeve nanje; kajti novi predlogi so sprožili velikanski odziv. Odkar je postalo znano, *kako* globoko je komisija v predlaganih spremembah posegala v veljavna pravila in da misli vsaj v glavnem ostati pri svojih odločitvah, se je razpravljanje zdaj osredotočilo na posamezne novosti. Najbolj so predlogi razburili pisatelje, ki so se zbal, da je v jedru prizadet sam knjižni jezik, da po novem pravopisu sploh ne bo več mogoče zlagati pravih rim in podobno; nekateri poudarjajo, da je za pesnika in pisatelja vsaka beseda zvočna in grafična estetska vrednota in da se ta zveza nikakor ne sme porušiti. Največ lingvistično utemeljenih kritičnih pripomb in dvomov so objavili starejši profesorji ruskega knjižnega jezika Koporski, Krjučkov, Pospelov¹⁷, ki niso člani pravopisne komisije, pa romanist in splošni lingvist R. A. Budagov, ki ugotavlja, da po objavi predlogov ni več ravnodušnih, temveč da sta se izoblikovali dve veliki stranki: novatorji in konservativci; prvi branijo predloge, drugi so jim dosledno nasprotni. Budagov predlaga treznost in postopno uvajanje novosti; po njegovem je nujno upoštevati elemente, ki so dozoreli v samem jeziku in se morajo odraziti tudi v pisavi. Kar ni bilo poprej čisto domišljeno, je treba še enkrat v miru pretresti. Meni, da so ti predlogi prava reforma, ne le izpopolnitev dosedanjega pravopisa. Zelo značilna je tudi njegova ugotovitev, da so pismeni izdelki kandidatov, ki se prijavljajo za vstop na moskovsko filološko fakulteto, pravopisno večinoma brezhibni, da pa kandidati svojega knjižnega jezika ne obvladajo aktivno — da je

¹⁵ Voprosy russkoj orfografii. Moskva 1964
Problemy sovremennogo russkogo pravopisanija, M. 1964
O sovremennoj russkoj orfografii. M. 1964

¹⁶ Predloženiya po usoveršenstvovaniju russkoj orfografii. Izvestija, 23. in 24. septembra 1964

¹⁷ Russkij jazyk v škole, 1964, 6, str. 7—17: S. A. Koporski, K diskusii ob usoveršenstvovanii russkoj orfografii; S. E. Krjučkov, Ob ulučšenii russkogo pravopisanija; G. N. Pospelov, Ložnye principy

preozko njihovo miselno in izrazno obzorje, zato so njihove naloge vsebinsko reyve in brezbarvne, izrazno pa suhe, okorne in neogljenе. Da so bila celo znotraj komisije kaj različna stališča, razberemo tudi iz odziva prof. Rozentalja,¹⁸ člankov M. V. Panova¹⁹ in J. F. Protčenka²⁰. Uvodni zapis redakcije *Ruskega jezika* (glavni urednik N. M. Šanskij je tudi član pravopisne komisije), ki s 6. številko letnika 1964 zaključuje razpravo, daje slutiti, da bo komisija pri sestavi dokončnih (?) pravil le umaknila predloge, na katere je priletelo največ žolčnih napadov. Sicer pa so objavljeni predlogi v spremembah posegli dlje, kot bi mogli sklepati iz mnenja predsednika komisije V. V. Vinogradova,²¹ čeprav je zdaj precèj bolj radikalen, kakor pa je bil pred letom 1956 med pripravami.

Omenjeni predlogi vsebujejo 14 točk, ki v primerjavi s Pravili 1956 čisto na novo urejajo pravopis, in pet poglavij, ki stara pravila samo deloma modificirajo. Pregledali bomo najvažnejše novosti in skušali najti motive, ki so komisijo nagnili do takšnih rešitev.

Trdi znak ь bi bil po novem popolnoma odpravljen; v edini vlogi, ki jo je še obdržal po reformi iz let 1917—18, naj ga zamenja mehki znak ъ. Doslej je ъ ločeval osnovno besedo, ki se je začinjala z e, я, ю od prefiksa s trdim končnim soglasnikom, npr. съестъ, подъезд, объявить, отъём, сверхъестественный, трансевропейский, субъект. Pisavo z ь bi sprejeli samo za del prefigiranih besed, medtem ko bi zloženke s prefiksi сверх-, меж-, двух-, трёх-, четырёх-, пан-, транс-, контр- ostale brez ločevalnega znaka, torej межарусный, трансевропейский, паняпонский itd. Vendar so tu nastale nove težave. Misel, da bo trdi znak varoval predstoječi soglasnik pred palatalizacijskim vplivom sledečega j, je bila kajpada precèj varljiva, ker se je opirala samo na grafiko; v resnici je namreč palatalizacija v govornem toku zajela že večino prefiksov (s'jes't' kljub pisavi съестъ — težko si je predstavljati, da bi jezik vzdrževal razliko med b in b' v primerih kot объявленный : воробья, zato bo mehki znak ta proces samo še grafično legaliziral, kjer mehčanje še ni prodrlo, pa morda tudi pospešil. Tudi v primerih трансевропейский, паняпонский ipd., ki bodo ostali čisto brez znaka, bo takšna pisava zanesljivo pospeševala palatalizacijski proces; kajti trdi znak je imel vsaj to funkcijo, da je na morfemskem stiku ustvarjal nekakšno psihološko pavzo, ki je vsaj pri branju ločevala zadnji prefiksalni konzonant in sledeči j. Argument, da so pri teh tujih prefiksih soglasniki stabilno trdi, ni dovolj prepričljiv; tudi sestavljenki, ki ju običajno navajajo v oporo trdosti soglasnika, дѣтѣси in комячѣйка, imata poseben položaj — obe imata še dva naglasi in oba dela še vzdržujeta semantično samostojnost.

Veliko negotovanja je zbudila odločitev komisije, da se za soglasnikom c piše samo i (и). Doslej je veljalo pravilo, da se v sklanjatvenih končnicah in zvezih -цын (отцы, улицы, курицын) piše ы in enako še v korenih besed цыган, цыплёнок, на цыпочках, цыц²², sicer pa vedno i (и). Soglasnik c je s tem imel v pravopisu posebno mesto med soglasniki, ki se ne razvrščajo v pare (trdi : mehki). Ostali štirje ž, š, č in šč so bili enotni glede pisave i za njimi; za vsemi se je pisal znak za mehki i (и), v govoru pa imamo za trdima (ž, š) jery, za mehkima (č, šč) pa i. Po novem pa bi se c popolnoma pridružil trdima ž in š. Teга poenotenja

¹⁸ Vzvesim »zak« i »protiva«. RJAS 1964, 6, str. 17—19

¹⁹ Ob usoveršenstvovanii ruskoj orfografii. Voprosy jazykoznanija, 1963, 2, str. 81—94

²⁰ O slitnyh i razdelnyh napisanijah. Voprosy ruskoj pravopisanija. Moskva 1964. Str. 100—120

²¹ Obsuždenie »Predloženiј po usoveršenstvovaniju ruskoj orfografii«. Voprosy jazykoznanija, 1964, 6, str. 17—21

²² K voprosu ob uporjadočenniј sovremennoj ruskoj orfografii. RJAS 1954, 4, str. 33—37

O neobhodnosti usoveršenstvovanija našego pravopisanija. V knjižici Voprosy ruskoj orfografii, str. 5—23

²³ V. V. Vinogradov navaja še cynovka, cynga, cybulja; RJAS 1954, 4, str. 36

nekateri ne sprejemajo zaradi tega, ker v nekaterih ruskih dialektih izgovarjajo mehki *c* in bi po njihovem nova pisava ta izgovor še utrjevala, namesto da bi ga slabila. Še bolj pa naj bi temu novemu pravilu nasprotoval očitek iz slovnice. — Kot je znano, se v pluralu samostalniki moškega spola na *-c* razhajajo s tistimi na *-ž, -š* (отцы́, отцо́в, toda ножи́, ноже́й); s tem je načeto zelo boleče vprašanje, ali obravnava gramatika grafično podobo jezika ali govorni jezik. Navadno je tako, da vlada v tej stvari precejšnja negotovost ali pa tudi zmeda (spomnimo se samo množine in glagolskih končnic v francoščini!). Poskusi, da bi za *ž, š* in *c* pisali *ы*, za *č* in *šč* pa *и*, niso naleteli na ugoden odmev, ker bi ta rešitev pomenila neprimerno večji premik kakor najnovejša.

Z odpravo dvojne pisave *i*-ja za soglasnikom *c* bi se do kraja izčistilo izenačevanje vokalov in konzontanov. Vsi parni soglasniki (mehki—trdi): *p — p', b — b', m — m', f — f', v — v', t — t', d — d', s — s', z — z', n — n', r — r', l — l'* imajo za seboj 10 znakov za vokale in *ь*, torej *мы — ми, мэ — ме, ма — мя, мо — мё, му — мю, мъ, neparni* (samo trdi *ž, š, c* in samo mehki *č* in *šč*) pa le 5, tako:

жи, же, жа, жо, жу
ши, ше, ша, шо, шу
ци, це, ца, цо, цу
чи, че, ча, чо, чу
щи, ше, ша, шо, шу

Ostala je le nerodnost zaradi mehkega znaka, ki naj bo odpravljen za šumevci na koncu besede (za *c*-jem se ni pisal v nobenem primeru), kot ločitveni znak pa naj bi se še ohranil v primerih, kakor *шью, мышью, рожью, речью* ipd., pri čemer pa seveda mora priti do ponovnih zapletljajev. Kot nepotrebne bi bilo treba odstraniti tudi pisave nekaterih tujk ali tujih imen, ki niso v skladu s poenotenjem in ki ne izražajo nobenega posebnega izgovora, npr. *Цыремпилон, Цыси, Цэцэраиг, Цюрих, Цюрупа, Цяньфынбао, Чэндау, Чэндаэ, Чэнь Бо-да, Шэньси, Шэньян, Шюкю Кая, шюцкор, шюцкоровец, Шяүляи*²³; kjer izgovor to zahteva, bi se dalo vpeljati ločitveni znak. Takšno ureditev pisave omogočajo tudi velari *k, g* in *h*, ki jim Avanesov²⁴ sicer še ne prizna samostojnega fonemskega statusa, vendar se parnosti (trdi — mehki) izmika le še položaj na koncu besede, kar dokazuje dejstvo, da se nobena ruska beseda ne končuje na mehke *k, g* ali *h*. Sicer se pa ti trije konzontanti v vsem priključujejo parnim, odkar so nehali delovati slovanski palatalizacijski zakoni. Zato najdemo tudi zanje iste grafične zveze kakor za ostale parne (prim. zgoraj): *кы — ки, кэ — ке, ка — кя, ко — кё, ку — кю*, npr. *Кызыл — кизил, кэзи — керосин, карий — кяриз, конь — ткёшь, кумыс — кюмель, кьянти*.

Veliko poenostavitev je v Predlogih doživelo poglavje o pisavi *e — o* za soglasniki *ž, š, č, šč, c*. Pravilo je zelo kratko: Za šumevci in *c* se piše pod naglasom *o*, v nenaglašanih pozicijah *e*. Izjema je samo *еще*, ker je pač lahko tudi nenaglašen in je bolje, da mu ne predpisujemo izgovora za *o*, in nekaj tujk. To pravilo bo zlasti pomagalo tistim, ki niso rojeni Rusi, ker odslej ne bodo več nagibali k izgovoru *šjol, žjoltyj, čjornyj* in podobno: Vendar je to pravilo nekoliko pomanjkljivo, ker obstajajo primeri, ko izgovarjamo *e* tudi pod naglasom in ga moramo seveda tudi v bodoče pisati, npr. *шо́пот : шéпчет, чопт : чéрти*. Tudi ta predlog je bil

²³ Primere navaja: Slovari udarenij dlja rabotnikov radio i televidenija. Moskva 1960

²⁴ R. I. Avanesov, Fonetika sovremennogo russkogo literaturnogo jazyka. Moskva 1956. Str. 158, 170, 184—186

deležen številnih ugovorov, ki jih je sprožila bojazen, da bo nova pisava porušila osnovno, namreč morfološko (in etimološko-historično) načelo ruskega pravopisa, ker bo ločila iste morfeme (жен-á : жон-ы). Sicer pa je splošno znano, da ni nujno (razen ponekod v pisavi), da so v istem morfemu vsi fonemi isti; bolj važno je, da ista relacija med morfemi ni izolirana v jeziku. V poljski besedi *rečka* nastopa isti osnovni morfem v več variantah, v rač, ręc-e²⁵ pa je samo en fonem skupen. Zunanja podoba bo zaradi teh sprememb precej drugačna, posebno pa bo to prizadelo dosedanje razvrstitev glagolov; ker bo treba upoštevati poleg v šoli vajene *e-* in *i-*spregatve še *o-*spregatev (течот, речот, лжот, бережом itd.)

Pod geslom »миш brez mehkega znaka« naj bi bil odpravljen mehki znak za šumevci (ž, š, č, šč). Ta sprememba prizadene nekaj samostalnikov i-jevske sklanjatve: дочь, желчь, мелочь, мочь, ночь, печь, речь, щелочь, вошь, глушь, мышь, блажь, дрожь, ложь, молодёжь, рожь, овощь, помощь, in morda še katerega; glagolske nedoločnike na -чь, ki jih je neprefiguriranih komaj nekaj nad deset, npr. жечь, лечь, печь, -речь, беречь, стеречь, сечь, течь, стричь, -стичь, волочь, толочь, мочь, -прячь, imajo pa razmeroma številne prefigurirane družine, aktivne in povratne, tako da naraste njih število kar na več sto; drugo osebo vseh glagolov v sedanjiku: читаешь — читаеш, несёшь — несёш, itd.; velelnik redkih glagolov z nedoločniško osnovo na -а in -и, npr. мажь, мажьте — маж, мажьте, назначь, назначьте — назнач, назначте; nekaj prislovov, kakor навзничь, опричь, точь, лишь, сплощь, настезь. V tej točki se je večina diskutantov strinjala z odpravo mehkega znaka v adverbih, istočasno pa so izražali veliko bojazen, da bo odprava mehkega znaka pri samostalnikih zabrisala razlikovanje med spoli in s tem tudi med sklanjatvami, ker pride v tem primeru печ na isto kakor плач, рож na isto kakor нож. Nekateri so navajali tudi dialektične razloge, ker je мышь v nekaterih narečjih tudi moškega spola. Vendar je treba omeniti predlogu v prid, da so skoraj vsi prizadeti samostalniki zelo pogosti v vsakdanji rabi, zaradi česar se hitro utrdi občutek za spol in sklanjatveno razvrstitev; razen tega tudi drugi slovanski jeziki s temi samostalniki nimajo gramatičnih težav, četudi v pisavi ne poznajo nobenih znakov za končnimi šumevci. Najbolj bi nova grafična podoba prizadela glagole na -чь, posebno povratne, ker bi se nakopičilo precej soglasnikov (seveda samo optično), npr. отпрячя, обстричя. Izrečen je bil tudi očitok, da bi morali po isti logiki odpraviti mehki znak tudi pri nedoločnikih vseh povratnih glagolov na -ся, ker v izgovoru ni razlike, npr. он чистится in nedol. чиститься; kritik²⁶ pač ni upošteval, da nastopajo isti glagoli navadno tudi brez -ся in da bi tako že pri istem glagolu prišlo do razlik v pisavi.

Zaradi akanja in ikanja (nerazlikovanje *o* in *a*, *i* in *e* izven poudarjenega zloga) se je v nekaterih korenih in sufiksih porušila stabilnost v pisavi z *o* — *a* in *e* — *i*. Komisija predlaga enotno pisavo, in sicer tistega vokala, ki nastopa pod naglasom, npr.: staro: заря — зори, novo: зоря — зори, staro: расті — рос, novo: рості — рос, ростёние itd. V drugih korenih prevladuje pisava z -а, npr. staro: загар — загорёлый, novo: загар — загарёлый; staro: плавать — плавёц, novo: плавать — плавёц ipd.

Podobno naj bi namesto dveh pridevniških sufiksov -инский in -енский v pisavi vpreljali poenoteni sufiks -инский; ta sprememba je mogoča, ker sufiks -енский nikoli ne nastopa pod akcentom. Po starem torej: сестринский, Мариинский, ялтинский, toda пресненский, пензенский, фрунзенский; po novem: преснинский, пензинский, фрунзинский.

²⁵ Prim. T. Milewski, Wstęp do językoznawstwa. Łódź — Kraków 1959. Str. 31—39

²⁶ G. N. Pospelov, Ložnye principy. RJAŠ 1964, 6, str. 16

Po veljavnem pravopisu je med težja pravopisna poglavja sodilo tudi poglavje o dvojnih in enojnih konzonantih v tujkah, predvsem internacionalnih besedah; še bolj zapleteno je bilo zaradi tega, ker je bila opora v izgovoru (dolgi konzonant — kratki konzonant) navadno zelo nezanesljiva. V pravorečju²⁷ je za nekatere besede predpisan izgovor dolgih soglasnikov, npr. ирреальный, аннотация, ассимилировать itd., za druge kratek, npr. ассоциация, ассистент, аннулировать, дифференцировать, грамматика, акорд itd. Vsekakor je treba sklepati, da prevladuje dolg izgovor pri izobražencih, ki se zavedajo morfemskega stika; vseeno se zdi, da tudi ob pisavi dvojnih konzonantnih znakov peša izgovor z dolgimi soglasniki²⁸. Predlagana pisava z enim konzonantom bo gotovo pripomogla k hitrejšemu uveljavljanju kratkega izgovora, nadalje bo znatno zmanjšala število pravopisnih napak v šolah in marsikomu prihranila listanje po pravopisnem slovarju. Ostalo bi le nekaj besed z dvema enakima soglasnikoma, npr. ванна, гамма, сумма, v katerih je izgovor z dolgim soglasnikom res splošno utrjen.

Glede pisave dvojnega in enojnega *-n-* v preteklih pasivnih deležnikih navajajo Predlogi, da je treba pisati enojni *n* v neprefiguriranih glagolih, dvojnega v prefiguriranih, npr. писаные маслом картины toda: изранный. To pa je seveda le delna rešitev. V. P. Grigorjev²⁹ predlaga kompleksnejšo rešitev tega vprašanja na ta način, da bi ostal grafem *-nn-* samo v primerih stika osnove na *-n* in pridevniškega sufiksa *-n-*, npr. длинный, туманный, странный in странник; v vseh ostalih primerih pa bi pisali samo *-n-*, torej tudi изранный, перегруженный itd. V Predlogih ni načeto razmerje med deležniki in pridevniki ter razmerje med dolgimi in kratkimi oblikami pridevnikov glede pisave *n* — *nn*; vendar dela ta težava piščim največ preglavic³⁰.

Nekoliko prenačljivejši je predlog, po katerem naj bi dopustili dubletno pisavo končnic v dativu in lokalu ednine ženskih samostalnikov na *-ия*, in enako v lokalu ednine za moške samostalnike na *-ий* in za nevtra na *-ие*. Po veljavnem pravopisu so bili vsi ti skloni na *-ии*, po novem pa bi smeli pisati o Василии in о Василе, о Марии in о Марие, о здании in о здание. Verjetno je pri tem težji problem, kdaj pisati v nominativu *-ие* in kdaj *-ье*, kar pa se seveda odraža tudi v omenjenih sklonih (prim. о счастье, о Марье, о платье).

V težnji, da bi bile odstranjene vse izjeme v pisavi znakov za vokale za šumniki, naj bi spremenili pisavo dosedanje izjeme жури, брошюра, парашют (po novem: жири, брошюра, парашют); isto velja tudi za vse njihove izpeljanke. S tem bi bila odstranjena posledica avtomatičnega substituiranja tujega *ü* z grafomom *ю* ne glede na predstoječi soglasnik. To »brezizjemnost« pa bi se dalo brez škode razširiti tudi na *с*, *ч* in *šč* (glej zgoraj).

Enako naj bi ne ostali več izjemni pisavi достоин in заяц, temveč naj bi se obe besedi uvrstili med спокойный — спокоен, европейца — европеец (достойный — достоин, заяца — заяц). Tudi pridevniki деревянный, оловянный in стеклянный naj bi ne bili več izjeme, ampak naj bi se priključili enako s sufiksom *-jan* (*-an*) tvorjenim pridevnikom, ki jih pišemo z enim *-n-* (кожаный, овсяный). Kakor lahko sklepamo iz članka G. I. Pospelova³¹, se komisija pri teh treh pridevnikih ni ozirala na izgovor.

²⁷ R. I. Avanesov — S. I. Ožegov, Russkoe literaturnoe proiznošenie i udarenie. Moskva 1960. Str. 690—692

²⁸ L. A. Bulahovskij, Zamečaniya po voprosu ob usoveršenstvovanii russkogo pravopisanija. RJAŠ 1954, 6, str. 23—24

²⁹ Obsuždenie »Predloženiĭ po usoveršenstvovaniju orfografii«. Voprosy jazykoznanija, 1965, 1, str. 72—73

³⁰ Prim. V. A. Dobromyslov — D. E. Rozental's, Trudnye voprosy grammatiki i pravopisanija. Moskva 1960. Str. 113—116

³¹ Ložnye principy. RJAŠ 1964, 6, str. 16

Vzporedno z ločitvenim znakom ъ za trdimi prefiksi pred prejetiranimi vokali e, я, ю (съесть) moremo obravnavati tudi vprašanje pisave и in ы v istih okoliščinah. V 19. stoletju je bil i še v teh pogojih enako obravnavan; pisali so *предыдущий*, pozneje pa je to pisavo nadomestil ы (*предыдущий*). V pravilih iz leta 1956 se je pisava z ы, ki je bila prej v navadi le za domače besede, razširila tudi na tujke, kakor *предынфарктный*, *безыдейный*; izjeme so ostale le zloženske z *меж-*, *сверх-*, ker za ж in х ni mogoče pisati ы, pa zloženske s tujimi prefiksi *пан-*, *суб-*, *транс-*, *контр-*, *прг.* *паниспанизм*, *субинспектор*. Nova pravila naj bi za besede s tujimi koreni dovoljevala dubletno pisavo: *безыдейный* in *безидейный*.

V celoti vzeto je v ruskem pravopisu opaziti največjo nestabilnost v razmejitvi pisave besed *skupaj*, z *vezajem* in *narazen*. Večina nihanj v pisavi ima realne vzroke v stalnem procesu med leksikalizacijo več elementov in s tem tvorbo novih semantičnih enot ter svobodnimi sintaktičnimi zvezami. Zato se pojavlja to vprašanje pri zloženih samostalnikih, pridevnikih itd., pri pisanju raznih (nesamostojnih) členic, pri nikalnici *ne* in pri novotvorjenih adverbih.

Novi Predlogi prinašajo tudi v tem precēj novosti. Tako naj bi poenotili pisanje sestavljenk s *пол* in samostalnikom v genitivu z *vezajem*, *прг.* *пол-метра*, *пол-Москвы*, *пол-часа* itd. Besede s prefiksi *вице-*, *унтер-*, *обер-*, *экс-*, *лейб-*, *штаб-* se pišejo *skupaj*. Zelo se je poenostavilo pravilo o pisavi nikalnice *ne*; to pa seveda še ne pomeni, da bo tako enostavna tudi aplikacija pravila v praksi. Novo pravilo ima samo tri kratke točke:

1. pri vseh glagolskih oblikah se piše nikalnica *ne* ločeno;
2. pri pridevnikih in samostalnikih se piše *ne* skupaj s sledečo besedo, če pomeni zveza z *ne* »целостное понятие«, *прг.* он несчастливец : он не счастливец.
3. pri pridevnikih, ki se samostojno rabijo brez *ne*, je vselej mogoča tudi pisava *narazen*, *прг.* *неширокий* in *не широкий*, *нелогичный* in *не логичный*.

Pri pisavi adverbov je bilo sprejeto načelo, da se pišejo skupaj tudi vsi tako imenovani sekundarni adverbi, ne glede na to, iz katerih predložnih zvez so nastali; odločilno je, da je predložna zveza po svoji pomenski vrednosti resnično prešla v adverbialno funkcijo, *прг.* *вадоволь*, *накарачках*, *досуха*, *вкрутую*, *порусски*, *вопервых*, *донизу*, *безоглядки*, *взамен*, *налету*, *находу*, *вадобавок* ipd. Dvojna pisava (*skupaj* in *narazen*) naj bi bila dovoljena samo za tiste prehodne primere, ko gre zdaj za adverb, zdaj za svobodno predložno zvezo, *прг.* *досмерти* in *до смерти*, *встрюнку* in *в стрюнку* itd.

Bolj strnjeno je tudi poglavje o velikih in malih začetnicah. Po novih Predlogih bi se precej zmanjšali primeri pisave z veliko začetnico, zlasti v naslovih raznih organizacij in ustanov. Skoraj popolna svoboda je dopuščena pri deljenju (zlogovanju) besed na koncu vrste; prepovedi zajemajo le najbolj nesmiselne primere: da ni mogoče prenesti v naslednjo vrsto del besede, ki ni zlogotvoren, ali samo eno črko ali ločila ipd. Manjše spremembe so tudi v stavi ločil.

Na koncu so dodana še vprašanja, o katerih je komisija razpravljala, vendar v Predlogih ni formulirala novih rešitev. Velika škoda je³², da se komisija ni mogla odločiti za obvezno in dosledno uvedbo znaka *ë*, ki predstavlja fonem o za mehкими soglasniki, če je sprejela pisavo o za šumevci. Ta znak ne bi bil brez koristi niti v ruski šoli in publicistiki, imel pa bi neprecenljivo vrednost za vse, ki se učijo ruščine kot tujega jezika.

³² Prim. V. M. Žirmunskij, K voprosu o ruskoj orfografii. Izvestija Akademii nauk SSSR. Serija literatury i jazyka. Moskva 1965, XXIV, 1, str. 32